

Maria Endreva

(Bulgaria, Sofia University St. Kliment Ohridski)

***Review of Prof. Dr. Konstantin Galabov and German Studies in Bulgaria.
Collection on the occasion of the 130th Anniversary of the Birth
of Prof. Dr. Konstantin Galabov***

Abstract: This is a review of the collection of papers in honour of Prof. Konstantin Galabov published in 2023 on the eve of the celebrations of the 100th anniversary since the founding of the specialty in German Studies. As its founder and first instructor, Prof. Galabov had endeavoured on a huge and versatile activity as aptly described by the contributions included in the collection. While the book consists of four parts, the review focuses mainly on the first one centred on Prof. Galabov's contributions as revealed in the articles dedicated to his scientific and translation work.

Мария Ендрева

(България, Софийски университет „Св. Климент Охридски“)

Рецензия за „Проф. д-р Константин Гълъбов и българската германистика. Сборник по случай 130 години от рождението на проф. д-р Константин Гълъбов“

През 2023 г. се навършиха 100 години от основаването на Катедрата по немска филология в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Това е добър повод за равносметка и логично погледът е обърнат назад към стогодишнината. Най-важната фигура в историята на германистиката е нейният основател и дългогодишен ръководител на Катедрата – професор Константин Гълъбов. Със сборник катедрата „Германистика и скандинавистика“ отдава почит и признателност към цялостното дело на нейния създател и пръв учител, който развива дейността си в почти всички полета на филологията. По тази причина екипът от съставители се състои от представители на всяка филологическа област. В него участват езиковедите Лилия Бурова, Деница Димитрова, Пламен Цветков; литературоведът Иван Попов и преводаведът Ренета Килева-Стаменова.

Първото впечатление от „Сборник по случай 130 години от рождението на проф. д-р Константин Гълъбов“ е, че е резултат на задълбочена изследователска работа с огромния по обем корпус на Константин Гълъбов, както и на мащабна работа с архиви и библиотечните фондове както в България, така и на немскоезичните библиотеки. Може да се каже, че авторите са се стремили към всеобхватност на перспективите от и към личността и делото на големия български учен и интелектуалец. За тази цел са подбрани множество различни по характер материали, които позволяват на читателя да стане част от един много интересен свят на идеи, борби, обществени движения, литературни кръгове и образователни политики. Структурата е добре премислена и е изложена още в предговора. След Уводна част, която представя живота и делото на юбиляря, следват пет статии върху научното творчество, а в следващите раздели са събрани материали *от* и *за* Константин Гълъбов, както и селектирани документи и писма от неговия архив.

В Сборника Гълъбов е представен в две посоки:

- Първо като автор – на научни и приложни германистични трудове, в това число статии, монографии, речници и др., и на есеистични творби и мемоарни съчинения, които създават живи образи на ярки фигури от обществения и научен живот на България преди и след 9 септември 1944 г.;
- На второ място като човек и интелектуалец, видян през очите на неговите съвременници в последните три раздела.

Една от най-любопитните части в целия сборник е селекцията от писма от личния архив на проф. Гълъбов с именити учени, интелектуалци и писатели като: проф. Иван Шишманов, проф. Михаил Арнаудов, акад. Стефан Младенов, акад. Иван Дуйчев, писателите Чавдар Мутафов, Атанас Далчев, Светослав Минков, критика Кирил Кръстев и др. Публикувани са и писма на немски език от известния преводач Александър Рода Рода и от писателя Ерих Мария Ремарк. Самите автори отбелязват, че сред находките от архива на Константин Гълъбов има множество материали, които стават публично достояние за първи път, и това е огромен принос на Сборника, тъй като дава допълнителен материал за по-нататъшна изследователска дейност.

Книгата започва с табличен обзор по дати на живота на Константин Гълъбов. Следва изключително информативната и увлекателна статия за живота и академичната му дейност на Лилия Бурова със заглавие „Живот и академична дейност на проф. Константин Гълъбов“, където правилно се отбелязва, че той не просто е „вдъхновен поет и писател, литературен критик и историк, есеист и теоретик на есеизма, полемист, редактор и преводач, публицист и общественик, учен и университетски преподавател, отличен познавач на немската литература и на немския език, радетел за българската литература и култура“ (с. 28), а жизненият му път и ярката му личност определят характера и съдбата на основаната от него Катедра. Очертават се както трудностите, с които проф. Гълъбов се сблъсква през първите години след основаването на Катедрата, така и борбите, които трябва да води, за да отстоява позицията си след Втората световна война, когато изпада в немилост, заради политическото недоверие към него от страна на комунистическата власт. Лилия Бурова много стройно и без излишна патетика извежда в статията си изключителната роля и заслуга на К. Гълъбов за българската германистика, за които и читателят сам може да си даде сметка въз основата на добре представените изследователски трудове и биографични данни.

След изчерпателната презентация на живота и цялостното дело на професора, са поместени споменатите вече пет научни статии от съставителите на Сборника и проф. Емилия Денчева, специалистка по диахронна лингвистика. Отделните текстове са посветени на езиковедските, литературоведските и диахронните изследвания на основателя на германистиката в България, както и на работата му като преводач и критик на превода.

Считам, че именно тези критически текстове са ядрото на Юбилейния сборник, защото те хвърлят мост към позабравените научни приноси на К. Гълъбов, изваждайки ги отново на светло, акцентирайки на съвременния поглед върху тях и актуалните им аспекти. Статиите актуализират неговото дело и го осмислят в перспектива на цялостното развитие на германистиката, с което мястото на основателя ѝ в България е критично преразгледано – в някои отношения то е потвърдено като водещо, а в други е преосмислено и оценено спрямо днешните достижения на филологическата наука.

В статията „Езиковедските трудове на Константин Гълъбов“ отново Лилия Бурова прави преглед на приносите му в областта на езикознанието. Специално внимание е обърнато на „Готската граматика“ (1939), предназначена за студентите германисти. Любопитно е, че тази граматика се използва и до днес и е една от книгите във фонда на Университетската библиотека, която все още се заема от читатели, дори и такива от други

специалности. С тази си книга проф. Гълъбов има изключителен принос за развитието на езиковедската традиция в областта не само на германистиката и на историята на всички германски езици, а и на сравнителното езиковедство в България, което се отбелязва както от Л. Бурова, така и от Емилия Денчева, която също посвещава статията си на „Готската граматика“. Емилия Денчева е своеобразна продължителка на делото на К. Гълъбов и единствена представителка на Катедрата след него, чиито научни занимания се свързват основно именно с готския език. В своя текст авторката отдава признание към К. Гълъбов за неговия значим труд, на който, както признава, стъпва при собствената си преподавателска практика (срв. с. 118). Статията на проф. Е. Денчева представлява съдържателен анализ на тази книга, където накратко се дават основните конструкции на готската граматика, което представлява изкушаващо четиво преди всичко за непрофесионалните любители на историята на германските езици.

Друг езиковедски труд на проф. Гълъбов – „Немската граматика“, е разгледан в статията за езиковедските му трудове от Лилия Бурова. Споменатият труд се е използвал като учебник по предмета *Теоретична граматика на немския език* и съдържа основополагащите граматични дялове: морфология и синтаксис, но, разбира се, в него се започва с историята на езика и се включва раздел като етимология, което Л. Бурова тълкува като сегашното словообразуване, както и фонетиката, която не е чиста граматична езиковедска дисциплина. Освен това в „Немската граматика“ са включени и основните правописни правила в немския език и с това трудът се превръща в своеобразен компендиум на езиковедските раздели. Книгата е била използвана не само от всички, които изучават немски език, но и от учените езиковеди, занимаващи се със сравнителни изследвания. В статията си Л. Бурова анализира отделните глави на труда, правейки връзки между концепцията на Гълъбов и тази на младограматическите школи в Германия, достигнали най-голяма популярност през 30-те години на 20. век. Така Гълъбов е поставен в контекста на една научна конвенция, която с негова помощ, се пренася и в България няколко десетилетия по-късно.

Струва ми се много важно да се кажат няколко думи за цялостната концепция на проф. Гълъбов за образованието. Той е възпитаник на немската германистка и пренася в България модела на хуманитарното образование на Вилхелм фон Хумболт. В него се наблюдава не толкова на тясното профилиране на субекта, а по-скоро на осигуряване на широка основа за личностно израстване, развитие и себerealизация, на която да стъпи тясноспециализираното професионално умение. Това понятие за образование не само допуска, но и изисква, усвояване на знания с отложен във времето ефект и липса на очевидна приложимост на наученото в практическата работа, създавайки общо светогледно и ценностно пространство, в което пребивават всички представители на дадено общество. В тази образователна концепция голяма роля играе познаването на историята както на езика, така и на литературата и културата. Личи в огромна степен в езиковедските трудове на проф. Гълъбов и ясно се вижда в създадените от него учебни планове на специалността до края на 1940-те години. В помощ на тези мисли идва и написаното от Лилия Бурова:

Според тогавашната лингвистична мода високата наука е именно в историята на езика и езиковедството, докато изучаването на граматиката на съвременния език е приоритет на училищното образование. (с. 106)

Именно с подобни констатации и аналитично обглеждане на стила и концепцията на Константин Гълъбов може да се стигне до неговия цялостен научен идеал за филологията като изцяло академична хуманитарна дисциплина, която води до дълбоки прозрения, извеждайки смисъла от литературата с помощта на езика. Към всичко написано в Сборника мога само да добавя, че този историко-езиковедски подход, включващ история на поня-

тията и на езика, е характерен за модерни течения в историографията и в литературознанието след Втората световна война с представители като Райнхарт Козелек, Йоахим Ритер или Ерих Ротхакер.

Тази цялостност и взаимна обвързаност на всички филологически дялове е типична за енциклопедиста Константин Гълъбов и е единствена по рода си в цялата история не само на немската филология, а и на филологията в България въобще. За читателя на Сборника взаимовръзката между всички дисциплини става изключително осезаема чрез цялостната дейност на учения. Голямото наблягане върху историята на езика от страна на Гълъбов, за което той е критикуван, както научаваме от статията на Л. Бурова, трябва да изгради у неговите студенти способността да се проникне до началото на езика, давайки си сметка за формите и промяната на значението на думите. Това е изключително ценна способност не само за езиковедските занимания, но и за подхода на проф. Гълъбов към литературните текстове, които разглежда със студентите.

Приносителите в областта на фонетиката на Константин Гълъбов отбелязват Д е н и ц а Д и м и т р о в а и П л а м е н Ц в е т к о в в статията си „Норми и вариация в произношението в Немската фонетика с оглед на българския език (1956) на Константин Гълъбов“.

Тя започва с изреждане на учебните помагала, написани от професора, информация, която читателят среща за пореден път в Сборника и която съставителите и авторите на статиите са могли да съгласуват помежду си. Статията на Д. Димитрова и П. Цветков очертава в много стегнат вид пионерския труд на Гълъбов, който пише първата немска фонетика в България, правейки сравнения с българския език и давайки подходящи инструкции на българския учещ немски език за придобиване на по-добро произношение. Авторите се спират на всеки аспект в труда на Гълъбов, дори и на отклоненията от нормата в различните немски диалекти. Предложеният обзор на развитието на немската правоговорна норма е написан увлекателно и до голяма степен проследява борбите за изчистването на немския театър от регионализмите и диалектните форми. Анализирани са позицията на Гълъбов спрямо водещите нормативни правила, която не винаги следва авторите.

Приносителите на К. Гълъбов към германистичното литературознание са разгърнати в статията на Иван Попов „Творческа индивидуалност и завръщане към действителността. Критиката на романтизма в литературоведските текстове на Константин Гълъбов“. Тук, за разлика от езиковедските трудове на учения, писаното от него не е така безапелационно приложимо и в днешно време. Авторът в началото отбелязва актуалността на литературоведските монографии на Гълъбов за редица писатели като Лесинг, Гьоте, Шилер и Хайне, публикувани в периода между 1957 г. и 1967 г. Отбелязана е критичната мисловна самостоятелност на Гълъбов спрямо творбите, за които пише. Това важи не само за литературните конвенции на експресионизма или романтизма, с които той се занимава, но и за рецензията на „Залезът на Запада“ на Освалд Шпенглер, от когото е повлиян значително. Статията установява обаче, че наред със споменатата самостоятелност, при Гълъбов се забелязват и доста, повлияни от времето, догматизми и недостатъчно диференцирани изказвания, които не бива да се приемат безкритично. Дадени са примери с поетиката на Гьоте, който бива разграничен от романтиците със средства, които приличат на тези на марксистическата школа, чийто привърженик К. Гълъбов по принцип не е, но е склонен да инструментализира естетическите конвенции за обяснението на социални или икономически феномени. Попов уместно се спира на проблематичността на използваната от Гълъбов терминология, и по-специално на понятия като „колективно и индивидуално творчество“, „физиономия“ на дадена нация, колектив или общност и др., като на практика доказва колко противоречиви от перспективата на развитото през 20. и

21. век теоретично мислене могат да изглеждат повлияните от Шпенглер схващания на Гълъбов за творчеството и културния облик на една нация.

Накрая на този раздел е поместена статията на Ренета Килева-Стаменова „Константин Гълъбов като преводач и културен посредник“. В нея Гълъбов е показан като радетел за приобщаването на България към „ценностите на Запада“ (с. 156), без да се изоставят спецификите на родното и ясното му съзнание за преводача като посредник между различни култури. Прегледно са изложени принципите, от които се е водил Гълъбов при преводите си от немски на български език. При своите предговори за нови преводи той винаги отбелязва

стила на оригиналното произведение, на трудностите при неговото предаване на български, както и на постигнатото от преводача. (с. 156)

Положително е оценено, че един от похватите за решаване на трудностите при превода на родния език е консултацията с преводите на френски и руски. Изброени и коментирани са многобройни преводни текстове, които Гълъбов извършва сам или в сътрудничество с втората си жена Жана Николова. Правят се сравнения със следващите преводи и на места Р. Килева установява при анализа на превода на Шилеровата пиеса „Коварство и любов“, че Гълъбов и Николова се справят по-добре от по-късните преводачи на същите произведения, като например Димитър Стоевски:

преводаческият тандем по-точно и адекватно се е справил със стилистичните особености в речта на героите на пиесата (с. 168).

Изведено е и водещото схващане на Гълъбов като преводач – „творческият начин на превеждане“ (с. 170), който напомня за Лутеровия похват на свободно превеждане на смисъла на съответната семантична цялост, с най-характерните за целевия език изрази. Буквалистският подход за превод `дума по дума` е отхвърлен от учения. Отделено е голямо внимание на критиките за преводи на немски произведения на български език, които пише Константин Гълъбов. Той в много случаи е критичен и винаги взискателен към преводачите. Накрая на статията е обърнато внимание и на лексикографската дейност на учения, който помага на Жана Николова-Гълъбова за изготвянето на „Немско-българския фразеологичен речник“ (1958) и „Българо-немски фразеологичен речник“ (1968), които се използват и до днес. Тук трябва да се отбележи, че съавторството му на фразеологичния речник е по-скоро за повдигане на престижа на изданието. По свидетелски разкази на близки до двойката хора, като преводачката Екатерина Клайн, която е била чест гост в дома на Гълъбови, единствена авторка на двутомника е Жана Николова-Гълъбова, която обаче първо като жена и второ – като неакадемичен кадър, е преценена като недостатъчно авторитетна за изданието.

Писмата, на които се позовава Килева, както и откъси от анализирани от останалите изследователи трудове, са публикувани в следващите дялове на Сборника и това е предимство за читателя, който е обслужен с цялата информация, за да изгради своя представа.

Вярвам, стана ясно, че Сборникът, посветен на 130-годишнината на проф. Константин Гълъбов е любопитно и интересно четиво не само за специализираната публика, а в голяма степен и за една много широка, изкушена от историята на културния живот в България, аудитория. Той не само припомня, преосмисля и актуализира делото на големия наш учен, но и прави връзка с осмислянето и бъдещото развитие на филологията.